

עלינו ומה הם חושבים. המשכנו לשחק ולאט לאט השכנים נעלמו מהמרפסות ואחר כך שמענו פתאום שידורים מהרדיו באמצע הצהריים של יום כיפור ועלינו לדירה ושמענו שהמצרים חצו את התעלה והסורים נכנסו עם טנקים לרמת הגולן. אחרי הצהריים הדלקנו את הטלוויזיה. גולדה בשחור לבן דיברה שם ומדי פעם הרימה את עיניה מהדף שמתוכו קראה. היא אמרה לנו שהתחילה מלחמה. "לא הופתענו" היא אמרה ואני ניסיתי להירגע. חשבתי שרק אני ועוד כמה אזרחים פשוטים כמוני הופתענו, אבל הממשלה יודעת טוב מאוד מה היא עושה והכול זה שרשרת הגיונית של סיבות ותוצאות. נסעתי לקיבוץ לעבוד שם בזמן המלחמה. לא היה מה לעשות בעיר, הלימודים באוניברסיטה נפסקו וגם בבית ספר ערב לא למדו. למסוק זיתים היה משום מה הדבר היחיד שיכולתי לתרום למדינה, כאילו שבזמנים קשים המדינה תמיד חוזרת אל היש האמיתי והראשוני שלה, אל הקיבוץ. כשחזרתי לעיר אחרי המלחמה, כבר התחיל הסתיו והחושך ירד מוקדם והאוטובוסים הפסיקו לנסוע בשש והלימודים בבית ספר ערב התחילו בארבע והלימודים באוניברסיטה נגמרו בשמונה, אבל לא היתה שום תחבורה בשעות האלה, כך שלא יכולתי להגיע לשיעור חובה באתיקה ואסתטיקה וגם חשבתי שזה טיפשי שהחוג לפילוסופיה מתעלם מקשיי התחבורה ודורש מאיתנו להגיע בשעות לא סבירות, כאילו כלום לא קרה.

רק השיעורים של יוחנן נשארו צלולים ובהירים כמו מים שלא נזרקה אליהם שום אבן וזאת היתה הנחמה היחידה בכל הדיכאון הזה ששרר מסביב. ההצלה של העולם והמדע והסיבתיות באה בסופו של דבר דווקא מהפסיכולוגיה, שסוף סוף נפרדה מהפילוסופיה והפכה למדע עצמאי והקלה קצת על הפילוסופים שעד אז נשאו על כתפיהם את כל העולם. בסוף המאה התשע-עשרה קמה אסכולה חדשה בפסיכולוגיה, הגשטאלט, קראו להם, והם חקרו את התפיסה החושית: הם ערכו כל מיני ניסיונות. באחד הניסיונות הראו לאנשים מקל וכדור בפנס קסם. המקל והכדור עמדו בשקט, אחר כך המקל התחיל לזוז לעבר הכדור והכדור התחיל להתרחק ממנו. כששאלו את האנשים מה הם ראו כולם אמרו שהמקל דחף את הכדור. האמת היתה, שהמקל בכלל לא דחף את הכדור, הוא פשוט זז וגם הכדור זז, אבל האנשים אמרו שהוא דוחף. הם ראו סיבתיות. ככה זה, אמרו הגשטאלט, ככה אנחנו תופסים את הדברים, בתור צורה, בתור תבנית, הסיבתיות כבר נתונה במציאות שאנחנו תופסים, היא לא שום פירוש של השכל וגם לא הרגל פסיכולוגי כמו שיום אמר. הסתבר סוף סוף, שזאת היתה טעות איומה מצדו של יום ושהוא גם אשם בה כי זה היה הוא שפירק את המציאות לאטומים בודדים, שאין ביניהם שום קשר ואחר כך שאל איפה פה הסיבתיות. יוחנן שאל מי רוצה להכין על זה הרצאה ואני התנדבתי. הוא נתן לי כמה ספרים לקרוא, חלקם היו פרטיים שלו ואמר שאבוא אליו לשעת קבלה בשבוע הבא והוא ידריך אותי.

כמה ימים אחרי זה שמעתי בחדשות של תשע בערב שהוא נהרג במוצב ברמת הגולן. למחרת אספו את כל החוג לפילוסופיה, סיפרו לנו שהוא הלך למילואים. התנדב. זה כבר היה אחרי המלחמה אבל עוד לא כולם השתחררו והרבה חיילים נשארו במוצבים. יוחנן לא היה יכול לסבול שכולם מגויסים ורק הוא יושב לו באוניברסיטה. הוא ביקש שיעבירו אותו מפו"ם שם הוא היה מרצה במילואים וישלחו

אותו לשטח. הצבא הסכים ויוחנן יצא למילואים. שלחו אותו למוצב במובלעת הסורית. המוצב הזה היה מופגז כל הזמן והחיילים שישבו שם כבר שבועות הרגישו עזובים, כאילו המדינה שכחה אותם. יוחנן הגיע לשם בצהריים. הוא ישב עם המפקד של המוצב ושאל אותו על החיילים ואם יעניין אותם לשמוע הרצאה בפילוסופיה ואחר כך הם יצאו מהבונקר והלכו אליהם. בדיוק אז התחילה הפגזה ופגז פגע בו והרג אותו. הוא אפילו לא הספיק להגיע אל הבונקר של החיילים שישבו וחיכו לו. בכיס שלו היו שני ספרים, המדינה של אפלטון וביקורת התבונה הטהורה של קאנט.

פעם חשבתי, שאם יש מקום בו שוכנות האידיאות של אפלטון, אז אולי זה כאן, בראש המגדל הזה של האוניברסיטה, שעומד ומשקיף על העולם. גם החדר של יוחנן עבר לכאן אחרי שגמרו לבנות את המגדל. הלכתי לחדר שלו וחשבתי שאולי הוא בכל זאת יושב שם כמו תמיד ושום דבר לא השתנה ושום דבר לא ישתנה, אבל יוחנן לא היה שם. המלחמה הזאת הפכה אותו לבשר ודם. כבר לא היה אכפת לי אם יש סיבתיות או לא ולא רציתי לעשות את העבודה הזאת שיוחנן נתן לי, זה ממילא לא היה משנה את השרשרת הבלתי מובנת של סיבות ותוצאות שהביאה אותו למוצב ההוא וגרמה לו לצאת מהבונקר בדיוק כשהתחילה הפגזה. הנחתי את הספרים על השולחן שלו ויצאתי מהחדר ויותר לא חזרתי לשם אף פעם. ■

בגליון הקודם נדפסה גרסה שגויה של שירה של זורבבלה פיין. להלן, הגרסה המתוקנת.

המערכת

שבעה

(לברני)

לְאַחַר־וְנָה אָמְרוּ, לֹא הָיוּ פָּנָיו
פְּתוּלֵי שֶׁל־שׁוֹם,
וְאֲנִי יִכְלָתִי לְחֹשֵׁב רַק
כִּי פָּנָיו כָּבֵר אֵינָם
וּבְעוֹד הֵם מְדַבְּרִים
מִהָרְהוּרֵי לְבָם,
מִדְּמִיּוֹנָם,
הוֹמִים בְּנִחְלֵי דְבוּרִים
מִחֻשְׁבִּים אֶת אֶתְמוּלָיו,
עַד שֶׁלְשׁוּמֵי הַגִּיעוּ
הַסְּעִתִּיו זֶה־יֵרֶ-זֶה־יֵרֶ
הֶרְחַק מֵהֵם
אֶל שָׁם, אֶל זְכָרוֹנוֹתֵי,
- וְנוֹת בְּשִׁלּוֹם -
"שֶׁהֵייתְ אֲדוֹן לְנִשְׁמַתָּה
וְנָטַתְ יָחִיד לְגוֹרְלָהּ".